ဓာတ်ကမ္မဋ္ဌာန်း

တတ္ထ ဘဂဝါ ရူပကမ္မဋ္ဌာနံ ကထေန္တော သင်္ခေပမနသိကာရဝသေနဝါ ဝိတ္ထာရမနသိကာရ-ဝသေနဝါ စတုဓာတုဝဝတ္ထာနံ ကထေသိ။ (မူလပဏ္ဏာသ။ ဋ္ဌ၊ ၁ ၂၈၀)

ကမ္မဋ္ဌာန်းသည် ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်း၊ နာမ်ကမ္မဋ္ဌာန်း - ဟု နှစ်မျိုး ရှိသည်။ ရုပ်ကိုရှုပွားသောအခါ ဓာတ်သဘောသည် ပိုပြီး ထင်ရှားသည် ဓာတ်သဘောကို မြင်သိလျှင် ပရမတ် (ထင်ရှားသော အရှိသဘော) ကို မြင်သိသဖြင့် ပညတ်သိ - (မထင်ရှားသော မရှိသဘော) သည် ပျောက်ကွယ်သည်၊ ဓာတ်ကို မမြင်သိလျှင် ပရမတ်ကို မမြင်မသိသဖြင့် ပညတ်သိသည် အားကောင်းနေတတ်သည်။

ငါ သူတစ်ပါးစသောပညတ်သိများ မပျောက်နိုင်၊ ထို့ကြောင့် ရုပ်ကမ္မဋ္ဌာန်းကို ဝိပဿနာရှုလျှင် ဓာတ်သဘောကို မြင်အောင်ရှုရမည်၊ ဓာတ်သဘောကို မြင်မှ ပရမတ်သဘောအမှန်ကိုမြင်သည်။ ပရမတ်သဘော အမြင်ထင်ရှားလျှင် ပညတ်အသိများ ပျောက်သည်။

ထိုဓာတ်ကမ္မဋ္ဌာန်းသည် အကျဉ်းရှုနည်း အကျယ်ရှုနည်း- ဟု နှစ်မျိုးရှိသည်။ ဗုဒ္ဓသည် မဟာသတိပဋ္ဌာနသုတ်၌ ဓာတ်ကမ္မဋ္ဌာန်း အကျဉ်းရှုနည်းကို ဟောတော်မူသည်၊ မဟာရာဟုလောဝါဒသုတ်စသည်၌ကား ဓာတ်ကမ္မဋ္ဌာန်း အကျယ်ရှုနည်းကို ဟောတော်မူသည်။ ။

ပထဝီဓာတ်သဘော (၆) မျိုး	
မာမှုသဘော	ပျော့မှုသဘော
ကြမ်းမှုသဘော	ချောမှုသဘော
လေးမှုသဘော	ပေါ့မှုသဘော

အာပေါဓာတ်သဘော (၂) မျိုး	
ယိုစီးမှုသဘော	ဖွဲ့စည်းမှုသဘော

တေဇောဓာတ်သဘော (၂) မျိုး	
ပူမှုသဘော	အေးမှုသဘော

ဝါယောဓာတ်သဘော (၂) မျိုး	
ထောက်ကန်မှုသဘော	တွန်းကန်မှုသဘော

ဓာတ်ကမ္မဋ္ဌာန်း အကျယ် (၄၂) မျိုး

ပထဝီ(မြေဓာတ်) (၂၀)

ဆံပင်, အမွှေး ,လက်သည်း- ခြေသည်း, သွား,အရေ။(အရေထူ+အရေပါး) (၅)
အသား, အကြော, အရိုး, ချဉ်ဆီ,အညို့ (ကျောက်ကပ်) (၅)
နှလုံး, အသည်း,အမြှေး, အဖျဉ်း,အဆုတ် (၅)
အူမ, အူသိမ်, အစာသစ်,အစာဟောင်း, ဦးနှောက် (၅)

အာပေါဓာတ် (ရေ) (၁၂)

-
သည်းခြေ,သလိပ် ,ပြည်, သွေး, ချွေး,အဆီခဲ, (၆)
မျက်ရည်,ဆီကြည်,တံတွေး,နှပ်,အစေး (၁၂) ကျင်ငယ်။ (၆)

တေဇောဓာတ်(မီးဓာတ်) (၄)မျိုး

၁။ သန္တပ္ပနတေဇော -တစ်ရက်ခြား နှစ်ရက်ခြားဖျားခြင်းစသည်ဖြင့် ပြင်းစွာပူလောင်သောတေဇော
၂။ ဍာဟတေဇော (ဒဟနတေဇော) - မီးလို အလွန့်အလွန်ပြင်းထန်စွာ ပူလောင်သောတေဇော။
၃။ ဇိရဏတေဇော - အိုမင်း ရင့်ကျက် ဆွေးမြေ့စေသောပူလောင်သောတေဇော။
၄။ ပါစကတေဇော - အစာကိုကြေကျက်စေသောပူလောင်သောတေဇော

မှတ်ချက်။ ။ ဤတေဇောကောဋ္ဌာသတို့ကား ပထဝီ အာပေါကောဋ္ဌာသတို့လို ပုံသဏ္ဍာန်ကောဋ္ဌာသ မရှိပေ။

ဝါယောဓာတ်(လေ) ၆ပါး

၁။ ဥဒ္ဓင်္ဂမ - အထက်သို့ ဆန်တက်သောလေ
၂။ အဓောဂမ - အောက်သို့ စုန်သောလေ
၃။ ကုစ္ဆိသယဝါယော - ဝမ်းဗိုက်အတွင်း အူ၏အပြင်ဘက်၌ တည်ရှိသောလေ
၄။ ကောဋ္ဌာသယဝါယော - အူအတွင်း၌ တည်ရှိသောလေ
၅။ အင်္ဂမင်္ဂါနုသာရီဝါယော - ကိုယ်အင်္ဂါကြီးငယ်သို့ အစဉ်လျောက်သော အကြောအတွင်း၌ တည်ရှိသောလေ
၆။ အဿာသပဿာသဝါယော - ဝင်သက်ထွက်သက်လေ

မဟာရာဟုလောဝါဒသုတ္တန် (မ ၊ ၁ ၊ ၂၄၂ - ၉)။
အဘိဓမ္မာ ၊ ဓာတုဝိဘင်္ဂပါဠိတော် (အဘိ ၊၂၂၄ - ၇)